

Hoe Forum-politici antisemitisme versterken op Twitter

Kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar antisemitisme in accounts die worden geretweet door FVD-politici

Peter Burger, Elizabeth Cappon en Gijs van Beek¹

¹ Elizabeth Cappon en Gijs van Beek zijn verbonden aan Textgain, Peter Burger aan Nieuwscheckers (Universiteit Leiden). Textgain en Nieuwscheckers maken beide deel uit van [BENEDMO](#), een Vlaams-Nederlands consortium dat desinformatie onderzoekt en bestrijdt.

Inhoud

I. Inleiding en achtergrond	4
1. 'Voor mij geen jodenbrouwsel'	4
2. Antisemitisme online	6
3. Antisemitisme en Forum voor Democratie	7
4. Antisemitisme: definitie	8
II. Kwalitatief onderzoek	9
5. Methode: kwalitatief	9
6. Antisemitisme in de Twitteromgeving van FVD-politici	10
6.1 Antisemitisme als complottheorie	10
6.2 Hardcore antisemitisme	11
6.3 Diffuus antisemitisme	17
6.4 Holocaustvergelijkingen	20
7. Echte en slechte Joden	21
III. Kwantitatief onderzoek	22
8. Methode: kwantitatief	22
8.1 Dataverzameling	22
8.2 Samenstellen antisemitisch lexicon	22
9. Kwantitatieve analyse	25
9.1 Data-analyse	25
9.2 Netwerkanalyse	29
IV. Conclusie en discussie	31
10. Conclusie	31
11. Discussie	32
11.1 Beperkingen en implicaties	32
11.2 Onderzoek Utrecht Data School: Online antisemitisme in 2020	33
11.3 Toenemende druk op Twitter	34
Bibliografie	36

Politici van Forum voor Democratie retweeten regelmatig antisemitische accounts. Door die retweets weven en verstevigen FVD-politici een netwerk waarin het normaal is om te beweren dat de Rothschilds de wereld beheersen en dat George Soros achter het coronavirus en migratie naar Europa zit. Een netwerk waarin ook nog extremere haatberichten worden getolereerd, zoals dat Joden kinderbloed drinken en proberen de wereldbevolking te vergifigen. Ook zonder dat ze zelf antisemitische *berichten* retweeten, vergroten FVD-politici het bereik en de status van antisemitische *accounts*. Ze onderscheiden zich daarin van politici van andere partijen, zo blijkt uit onderzoek van Nieuwscheckers en Textgain.

Samenvatting

- Anders dan politici van BIJ1, D66, DENK, GL, PVV en SGP retweeten FVD-politici structureel accounts die antisemitische berichten verspreiden.
- Dit blijkt uit een onderzoek gebaseerd op kwalitatieve analyse van retweets door FVD-politici (jan. 2021 t/m medio mei 2022) en op kwantitatieve analyse van met name 100.000 tweets, retweets en likes direct geplaatst door politici van FVD, BIJ1, D66, DENK, GL, PVV en SGP (begin dec. 2021-eind feb. 2022) en meer dan 25 miljoen willekeurig verzamelde tweets uit dezelfde periode. (In een eerdere fase van het onderzoek werden ook grotere datasets geanalyseerd.)
- Hoewel FVD-politici zeer zelden de antisemitische *berichten* van antisemitische accounts retweeten, verhogen ze door hun retweets wel de viraliteit van de *accounts*: ze maken ze zichtbaarder en verhogen de verspreiding.
- De twee belangrijkste categorieën in de antisemitische tweets zijn hardcore en diffuus antisemitisme. De eerste soort richt zich expliciet tegen Joden en maakt deel uit van de kernboodschap van de accounts. De tweede kenmerkt zich door antisemitische stereotypen en verhaalmotieven, maar is verweven met andere complottheorieën zoals QAnon en de Great Reset.
- Meer dan 10 procent van de Twitter-activiteit van de onderzochte FVD-politici bestond uit het liken en retweeten van 'diffuus antisemitische' accounts. Voor de PVV ligt dit getal op 2 procent, voor de willekeurige steekproef op iets minder dan 1 procent en voor alle andere partijen op 0.
- Na FVD-politici, gevolgd door PVV-politici, bleken Twitter-accounts uit de willekeurige steekproef het meeste antisemitisme te verspreiden.
- Het is mogelijk om met een hoge mate van zekerheid tweets met antisemitische inhoud automatisch te detecteren.
- Blijkens de hoeveelheid antisemitische berichten die (vaak al jarenlang) aanwezig zijn op Twitter, handhaaft Twitter de eigen [richtlijnen tegen haatdragend gedrag](#) niet afdoende.

I. Inleiding en achtergrond

Dit inleidende deel presenteert voorbeelden van de antisemitische tweets waar dit onderzoek om draait, gaat in op eerder onderzoek naar online antisemitisme en legt uit waarom de connecties tussen FvD-politici en antisemitische tweets onderzoek verdienen.

1. 'Voor mij geen jodenbrouwsel'

Twitteraar 'eatlovepray21'² noemt coronavaccins een 'jodenbrouwsel' ('Never ever taking the jew brew') en verspreidt portretten van CEO's van farmaceutische bedrijven die zijn voorzien van een Davidsster. Op het eerste gezicht een account waarmee niemand, en zeker een politicus, zich mee zou willen associëren. Toch brachten FVD-Kamerleden Baudet en Van Houwelingen eatlovepray21 onder de aandacht van hun volgers door andere berichten van hem over het coronabeleid te retweeten. Waardoor deze anonieme antisemiet met een profielfoto van de acteur Denzel Washington en zo'n 5.500 volgers met zijn tweet de 273.000 volgers van de FVD-leider en de omstreeks 43.000 van Van Houwelingen bereikte.

Afbeelding 1: Een bericht over covid-vaccins als Joods vergif. Het account is onder meer geretweet door Baudet en Van Houwelingen.

² Bij accounts met een (mogelijk) echte naam en/of profielfoto zijn deze onzichtbaar gemaakt; bij accounts met kennelijke pseudoniemen en bij politici en andere publieke figuren niet.

Het is geen incident. Het Groningse FVD-Statelid Daniël Osseweijer – in maart 2022 zonder succes kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen – retweette meerdere malen berichten van een zelfverklaard Hitler-aanhanger, die de beruchte antisemitische vervalsing van de Protocollen van de Wijzen van Zion promoot en personen of groepen markeert als Joods door ze tussen driedubbele haakjes te plaatsen ([‘echotekens’](#)). Osseweijer retweet dit account – dat hij ook volgt – wel vaker, hoewel hij over zijn Twittergedrag is bevraagd door het [Dagblad van het Noorden](#). ‘Moet ik de moraalridder zijn die alles dubbelcheckt?’ reageerde Osseweijer. ‘Ik vind dat ik onmogelijk kan kijken naar alles wat de mensen die ik retweet nog meer zeggen.’ Ook zei hij: ‘Mensen moeten zelf onderzoeken wat voor account het is, als ik iemand retweet.’

Afbeelding 2: Twee antisemitische berichten van een account dat meermalen is geretweet door FVD-Statelid Daniël Osseweijer.

Antisemitisme is terug van nooit weggeweest: het is een prominent bestanddeel van complottheorieën over migratie, de coronapandemie en de oorlog in Oekraïne. Hoewel expliciete uitingen van antisemitisme vooral te vinden zijn in alternatieve mediakanalen, bereiken die kanalen via politici en influencers ook een breder publiek.

Eén politieke partij springt er daarbij uit: Tweede-Kamerleden en andere politici van Forum voor Democratie, een partij die al eerder blij gaf van een opvallende tolerantie jegens antisemitische uitingen in eigen gelederen, retweeten regelmatig antisemitische accounts en twitteren links naar sites die antisemitische complottheorieën pushen. Hoewel de politici zeer zelden de antisemitische uitingen van deze accounts en kanalen

verspreiden, dragen zij door hun retweets bij aan het bereik en de status ervan. FVD-politici onderscheiden zich hierin van politici van andere partijen. Dat blijkt uit een kwalitatief en kwantitatief onderzoek van Nieuwscheckers en Textgain, naar de tweets en retweets van politici van Forum voor Democratie, BIJ1, D66, DENK, GL,

PVV en SGP, en naar een willekeurige steekproef van tweets. Alles bij elkaar werden voor dit onderzoek meer dan 35 miljoen tweets geanalyseerd uit de periode 2021-feb. 2022.³

2. Antisemitisme online

Antisemitisme tiert welig online, met name op de minder gemodereerde platforms zoals Gab en 4chan ([De Smedt 2021](#)). Dergelijke platforms behoren tot de rafelrand van het internet, maar dat wil niet zeggen dat deze 'fringe social media platforms' volledig los staan van meer mainstream fora zoals Twitter. En ook op Twitter zijn krasse vormen te vinden van antisemitisme, waaronder Holocaustontkenning en de beschuldiging dat Joden rituele moorden plegen op christelijke kinderen. Dergelijke beweringen zijn in de meeste publieke discussies taboe. Toch zien we de laatste jaren een toenemend aantal raakvlakken tussen marge en mainstream, of preciezer: tussen antisemieten van diverse snit en politici van in het parlement vertegenwoordigde partijen ([Eilam et al. 2021](#)).

In de politiek overlappen de anti-migratieframes van populistische en radicaal-rechtse partijen met die van buitenparlementair extreem-rechts, blijkt uit onderzoek in Duitsland (Ahmed en Pisoiu 2021). Beide hameren op 'omvolking', maar populistisch en radicaal rechts zullen eerder de 'linkse' EU aanwijzen als drijvende kracht achter migratie, terwijl extreem-rechts met de vinger naar Joden wijst.

Antisemitisme online hangt samen met nieuwsgolven. Na de migratiecrisis gaf de coronapandemie in 2020 en 2021 een nieuwe boost aan de verbreiding en mainstreaming van antisemitische complottheorieën ([Mulhall 2021](#), [Comerford & Gerster 2021](#), [O'Connor 2021](#)). De middeleeuwse complottheorie over Joden als vergiftigers van bronnen keerde terug in de vorm van beschuldigingen dat de Joodse miljardair George Soros het virus had laten ontwikkelen en dat de vaccins onderdeel waren van een Joods complot om de wereldbevolking te decimeren of tot slaaf te maken.

Afbeelding 3: De voormalige FVD-Kamerkandidaat Ab Kuijer verwijst naar de 'Khazariaanse mafia'.

³ 10M+ tweets van politici van de onderzochte partijen en accounts die zij retweetten + een set van 25M+ willekeurige tweets.

Sinds februari 2022 de Russische inval in Oekraïne het nieuws beheerst, richten de complottheorieën zich daarop: zo zou Poetin in Oekraïne in werkelijkheid strijden tegen de geheime Joodse globalistische elite, vaak aangeduid als de 'Khazaarse mafia' ([ADL 2022](#), [Gerster 2022](#)). Een van degenen die deze term gebruikt, is Ab Kuijer, die in 2021 voor Forum kandidaat was voor de Tweede Kamer:

3. Antisemitisme en Forum voor Democratie

Hoe algemeen is online antisemitisme in Nederland? Op Twitter is het schokkend algemeen, constateerden *De Groene Amsterdammer* en de Utrecht Data School in een [gezamenlijk onderzoek](#) over 2019: 'Van voetbalsupporters tot islamitische gebruikers en van sympathisanten van nationalistisch rechts tot jolige tieners die willen choqueren: online vormen zij een verbaal agressief geluid dat in omvang toeneemt.' De meest extreme groep die zij ontmoetten waren de complotdenkers, voor wie bijvoorbeeld het Vaticaan een Joodse mantelorganisatie is.

Als antisemitisme online algemeen voorkomt, waarom focust dit onderzoek dan op één politieke partij? Omdat al eerder bleek dat die partij zich op het punt van antisemitisme en andere complottheorieën onderscheidt van andere.

Toen [Kieskompas in 2019](#) de aanhang voor complottheorieën peilde, bleek die het hoogst onder de Forum-kiezers, op de voet gevolgd door de PVV-aanhang. 48 procent van de FVD-kiezers was het gedeeltelijk eens, of helemaal eens met de bewering: 'Politici proberen de oorspronkelijke bevolking van ons land te vervangen.'

In 2020 onthulde *HP/De Tijd* dat leden van de jongerenafdeling van Forum [in appgroepen](#) antisemitische berichten hadden uitgewisseld, zoals: 'Joden zijn ontzettend bang voor blanken. Daarom zijn alle nieuwsorganisaties met voornamelijk joden in de top keihard bezig met anti-blanke retoriek verspreiden.' In een van de appjes zingt een JFVD-lid het Horst Wessellied, het Duitse nazi-volkslied. Een ander stelt de retorische vraag: 'En waarom zijn die mensen al 109x uit landen gegooid?' Het laatste is een [standaardclaim](#) die een grote vertrouwdheid verraadt met de retorica van extreem-rechtse antisemieten.

In [reactie op deze onthulling](#) heeft Forum de klokkenluiders geroeyeerd, terwijl iemand die appte dat 'Joden internationale pedonetwerken hebben en vrouwen massaal de pornografie in helpen' werd gepromoveerd tot JFVD-coördinator voor Zuid-Holland.

Behalve voor antisemitisme in eigen gelederen vertonen FVD-politici een opvallende tolerantie voor antisemitisme bij de accounts die ze retweeten, en die overigens ook vaak uit uitgesproken FVD-aanhangers bestaan. Dit bleek bij het vooronderzoek voor dit rapport, waarvan een van de auteurs regelmatig verslag heeft gedaan in [Twitterdraadjes](#). Retweets van antisemitische accounts werden [ook bij PVV-politici](#)

aangetroffen, maar bij Forum leken deze structureler en sterker verbonden met de partijtop. Verschillen Forum-politici in hun retweetgedrag van politici van andere partijen? En welke antisemitische boodschappen versterken zij met hun retweets? Wat is de aard van het antisemitisme in dit netwerk? Dat hebben we onderzocht.

4. Antisemitisme: definitie

Voor dit onderzoek is de breed geaccepteerde [werkdefinitie](#) gehanteerd van de International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA):

Antisemitisme is een bepaalde perceptie van Joden die tot uiting kan komen als een gevoel van haat jegens Joden. Retorische en fysieke uitingen van antisemitisme zijn gericht tegen Joodse of niet-Joodse personen en/of hun eigendom en tegen instellingen en religieuze voorzieningen van de Joodse gemeenschap.

Als voorbeelden daarvan noemt de IHRA onder meer:

Leugenachtige, ontmenselijkende, demoniserende of stereotiepe opmerkingen maken over Joden als zodanig of over de macht van de Joden als collectief geheel. Hierbij gaat het onder meer – maar niet uitsluitend – over de mythe van een wereldwijde Joodse samenzwering of de mythe dat Joden de media, de economie, regeringen of andere maatschappelijke instellingen controleren.

Kritiek op de staat Israël staat niet noodzakelijk gelijk aan antisemitisme. De IHRA: 'Let wel: een kritische houding tegenover Israël die vergelijkbaar is met de kritiek die wordt geuit tegen gelijk welke andere staat, is niet als antisemitisch te bestempelen.'

Maar dit bijvoorbeeld wel: 'De symbolen en de beeldtaal gebruiken die bij het klassieke antisemitisme horen (bv. de bewering dat Jezus werd vermoord door de Joden of het bloedsprookje) om Israël of de Israëli's te typeren.' Het 'bloedsprookje' is de valse beschuldiging van rituele moord, die in het verleden vaak [aanleiding is geweest voor pogroms](#).

Afbeelding 4: George Soros afgebeeld met een Jodenster en als monster.

In Twitter-discussies wijzen FVD-aanhangers beschuldigingen van antisemitisme vaak verontwaardigd van de hand met argumenten als: 'Mag je dan helemaal geen kritiek hebben op

George Soros, alleen omdat hij Joods is?’ Kritiek op individuele Joden zoals George Soros is niet per se antisemitisch, maar wel als die kritiek antisemitische stereotypen en clichés bevat. Zoals in tweets van de volgende account die werd geretweet (NB: het *account*, niet deze *tweet*) door Baudet.

Over de vraag in hoeverre vergelijkingen tussen coronamaatregelen en de Jodenvervolging door de nazi’s antisemitisch zijn, gaat paragraaf 6.4.

II. Kwalitatief onderzoek

Voor dit rapport is kwalitatief en kwantitatief onderzoek gedaan naar antisemitisme in de accounts die worden geretweet door Forum-politici en is hun Twitter-gedrag vergeleken met dat van politici van een aantal andere partijen. De volgende paragrafen behandelen methode en bevindingen van de kwalitatieve analyse. De kwantitatieve analyse volgt in deel III van dit rapport.

5. Methode: kwalitatief

Voor het kwalitatieve deel van dit onderzoek is het antisemitisme onder de loep genomen van accounts die worden geretweet door FVD-politici (leden van Tweede en Eerste Kamer, Statenleden en (kandidaat-)gemeenteraadsleden). Om antisemitische tweets van deze accounts te detecteren is onder meer gebruik gemaakt van Twitter Search en een beperkte lijst met Nederlandse en Engelse zoektermen die gedurende het onderzoek zijn aangepast, omdat sommige termen te veel irrelevante resultaten opleverden en andere bruikbaar bleken als taalgebruik dat typerend is voor antisemitische accounts, zoals *goyim* en *Khazaren*. Het lijstje met zoektermen omvatte behalve dit soort onderscheidend jargon de woorden *Joods*, *Joden*, *jew* etcetera en *zionist(en)*, enkele eigennamen (*Soros*, *Rothschild*, *Hitler*), en woorden die verbonden zijn met potentieel, maar niet noodzakelijk antisemitische complottheorieën (zoals *illuminati*, *satanic*, *bloedlijn*, de door QAnon bekend geworden termen *cabal* en *adenochrome*, en de QAnon-leuze *WWG1WGA* (‘Where we go one, we go all’). Ook hield het lijstje zoektermen rekening met spellingvarianten (*Rothschild*, *Rotschild*, *Rotshield*).⁴

Daarnaast is door de tijdlijn van de accounts gescrold en werd de optie ‘Media’ geselecteerd om een indruk te krijgen van de video’s en ander beeldmateriaal die een account verspreidde. Daarbij werden regelmatig antisemitische memes en karikaturen aangetroffen.

⁴ De uiteindelijke lijst: *jew* OR *jewish* OR *jews* OR *jood* OR *joden* OR *joods* OR *Zionist* OR *zionisten* OR *satanic* OR *cabal* OR *NWO* OR *khazaren* OR *Khazar* OR *Khazarian* OR *Kazaren* OR *Kazaarse* OR *Kazariaanse* OR *illuminati* OR *Soros* OR *Rothschild* OR *Rotschild* OR *Rotshield* OR *Kissinger* OR *WWG1WGA* OR *bloedlijn* OR *adenochrome* OR *wortelloze* OR *Hitler* OR *goy* OR *goyim* OR *vey* OR *ras*.

Zowel de lijst van zoektermen als het aantal geanalyseerde tweets hadden uitgebreider kunnen zijn. Doel was echter niet een uitputtend, kwantitatief onderzoek, waarbij alle retweets, tweets en accounts uit een afgebakend sample worden geanalyseerd, maar een typering van de aard van het antisemitisme in het retweetnetwerk van FVD-politici. Hoe centraal is dit antisemitisme in de ideologie die het account uitdraagt? Welke stereotypen, argumenten en beelden gebruiken deze accounts, wat zijn hun politieke, religieuze of andere inspiratiebronnen? Dit is systematisch bijgehouden in 2021 en 2022.

6. Antisemitisme in de Twitteromgeving van FVD-politici

In de Twitterkringen van Forum-politici worden antisemitische uitingen vooral gedaan in de context van complottheorieën. Dat is niet vanzelfsprekend: antisemitisme kan ook een algemene afkeer inhouden van Joden, aan wie als groep wel eigenschappen worden toegeschreven als onbetrouwbaarheid en hebzucht. Deze vorm van antisemitisme kwam echter in het onderzochte materiaal nauwelijks voor.

6.1 Antisemitisme als complottheorie

Uitspraken als de volgende, waarin alle Joden leugenachtig worden genoemd, zijn uitzonderingen en gingen bij de onderzochte accounts altijd samen met andere vormen van antisemitisme:

Van een jood neem ik sowieso nooit zomaar iets aan! Kunnen liegen alsof ze het zelf hebben uitgevonden! En schelden gaat ze ook goed af! Als je nou echt niet in de gaten hebt dat je daardoor alleen nog maar schuldiger overkomt, ben je nog dom ook! En dat voor een jood!

Het citaat is van een account dat werd geretweet door het Groningse FVD-Statelid Osseweijer. In andere antisemitische tweets van dit account (die overigens allemaal nog op Twitter te vinden zijn) worden Joden voorgesteld als de geheime heersers van de wereld. Zoals deze, in reactie op iemand die beweringen over Joden die streven naar wereldoverheersing en die Hitler hebben gefinancierd complottheorieën noemt:

Klopt! Omdat het ook zo is. Er zn rijke joden geweest die hitler financieel geholpen hbbn. "Complotdenker" beschouw ik als een compliment, hartelijk dank, complotdenkers zijn doordenkers! Wat dacht u van de Rothschilds, de Rockefellers, Kissinger, Albright?! Allemaal satanisten!

Wat de antisemitische accounts die worden geretweet door Forum-politici gemeen hebben, is dat ze Joden ervan beschuldigen betrokken te zijn bij wereldomspannende samenzweringen. De accounts verschillen in de mate waarin dit antisemitisme expliciet en centraal is. Op basis daarvan onderscheiden we twee categorieën: hardcore en diffuus antisemitisme.

Afbeelding 5: Joden 'exorbitant' oververtegenwoordigd 'in de wereld van banken, media, politiek en academia': het account is geretweet door Camille Meloen (kandidaat-raadslid in Ede) en Brent Hadderingh (raadslid in Almere).

6.2 Hardcore antisemitisme

Antisemitisme behoort voor een minderheid van de onderzochte accounts tot de kern van hun boodschap: zij stellen Joden expliciet voor als de geheime heersers van de wereld, vaak alleen, soms verbonden met Vrijmetselaars, Jezuïeten, communisten het Britse Koningshuis, andere 'bloedlijnen' en/of buitenaardse wezens.

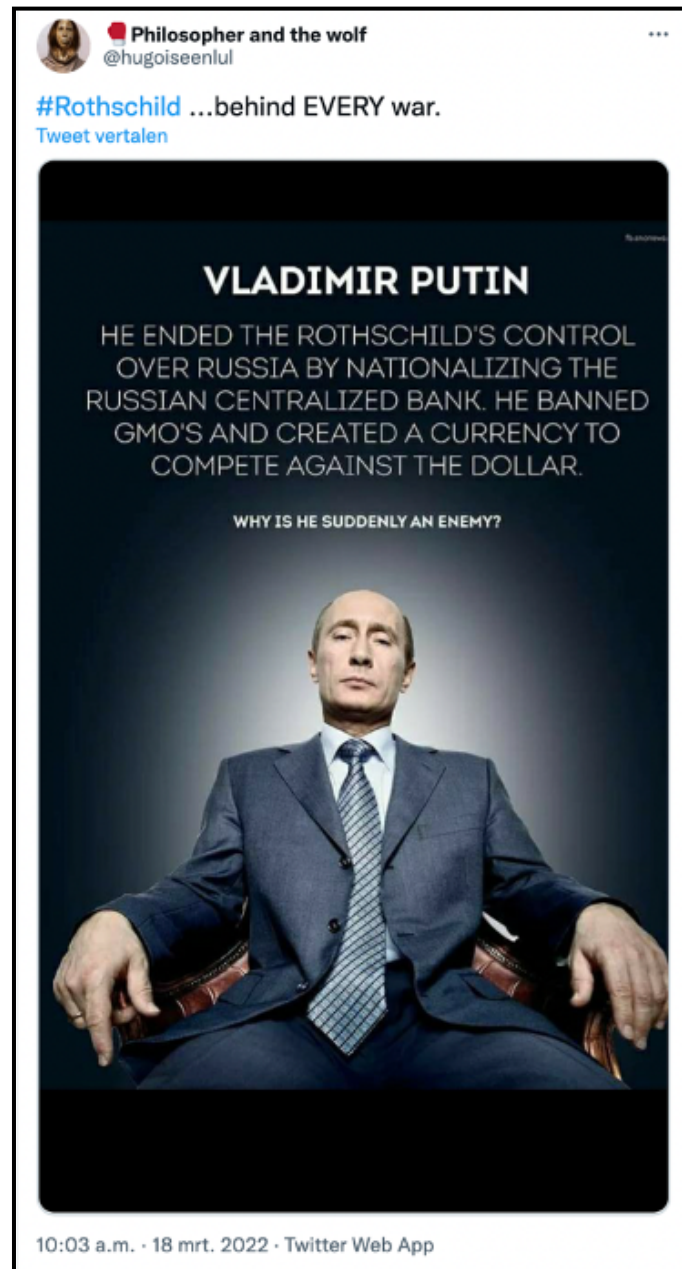
Achtereenvolgens worden de veronderstelde doelen van deze samenzweerders besproken, hun vermeende middelen en de beeldtaal van de accounts die deze beschuldigingen verspreiden. Dit overzicht maakt geen aanspraak op volledigheid: elke complottheorie is – zoals vooral bij de tweede categorie te zien is, die van het diffuse antisemitisme – verbonden met andere complottheorieën.

Doelen

Deze accounts stellen Joden voor als een groep die regeringen, de financiële wereld, nieuws- en amusementsmedia en de wetenschap beheerst, en deze macht aanwendt voor sinistere doeleinden.

Die doelen zouden zijn opgelijst in de *Protocollen van de Wijzen van Zion*, een [beruchte Russische vervalsing](#) uit de eerste jaren van de twintigste eeuw. Het geschrift wordt nog steeds gepromoot door complotinfluencers als David Icke en duikt ook op in de Twitteromgeving [van Baudet](#) en [andere FVD-politici](#).

Joden worden voorgesteld als sluwe bankiers, die hun vermogen gebruiken en vergroten door oorlogen uit te lokken. Een van de terugkerende beschuldigingen aan het adres van de bankiersfamilie De Rothschild is dat zij sinds Napoleon 'beide kanten hebben gefinancierd in elke oorlog'.

Afbeelding 6: Joodse bankiers worden voorgesteld als drijvende kracht 'achter iedere oorlog'. Poetin krijgt - ook al voor de Russische inval in Oekraïne - de rol toebedeeld van aartsvijand van de Rothschilds en George Soros.

Joden – binnen deze groep accounts vaak voorgesteld als niet-wit – zouden uit zijn op de ondergang van het blanke ras, dat zij beschouwen als slaven of vee. Met name tijdens de coronapandemie verscheen ook het verhaal dat deze geheime Joodse elite de wereld wil ontvolken ('depopulatie').

Ook de eeuwenoude beschuldiging dat Joden christenkinderen vermoorden om hun bloed te gebruiken bij hun rituelen leeft nog in deze kringen. Complotinfluencer Lange Frans – warm aanbevolen [door Baudet](#) en het voormalige FVD-kamerlid [Van Haga](#) - retweette een FVD-lid dat een schilderij van rituele kindermoord door Joden duidt als een afbeelding van praktijken door zionisten die 'nog dagelijks plaats vinden'.

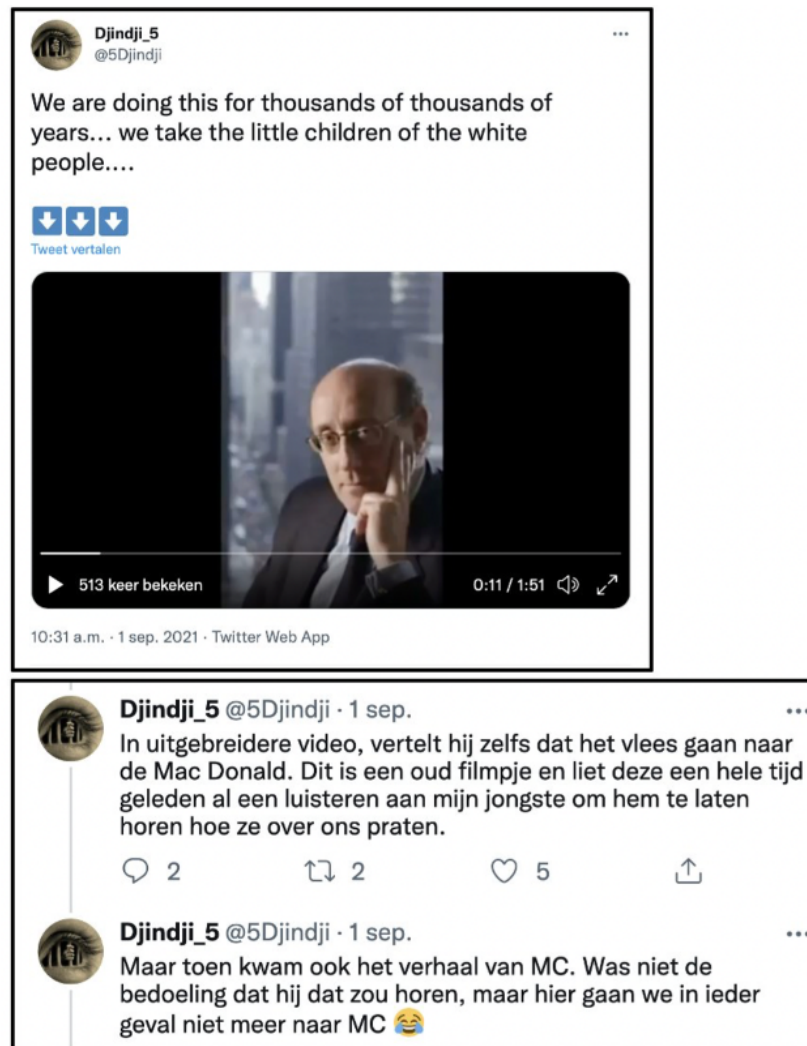

Afbeelding 7: Ontmenselijking ('entiteiten van de Rothschild bloedlijn'), in combinatie met de beschuldiging dat 'de Rothschilds' uit zijn op de fysieke vernietiging van de volgers van dit account.

Afbeelding 8: Lange Frans retweett een bericht van een FVD-aanhanger die het bloedspreekje oprakelt ('Deze praktijken vinden nog dagelijks plaats!') en joden 'corona bedenkers' noemt.

'Djindji', een account dat meermaals is geretweet door het Groningse Statenlid Osseweijer, postte een 'bekentenis' van rituele moord en kannibalisme door een rabbijn. Het gaat om een [in scène gezet telefoongesprek](#) met een Amerikaanse neo-nazi, geïllustreerd met een gestolen portretfoto.

Afbeelding 9: Het bloedsprookje in een eigentijdse versie: 'het vlees [gaat] naar de Mac Donald'.

Middelen

Behalve de vermeende doelen van het Joodse complot, die grotendeels stammen uit de negentiende eeuw of zelfs ouder zijn, zijn ook de meeste veronderstelde middelen reeds langer bekend. Joden zouden via de nieuws- en amusementsmedia die ze beheersen de bevolking manipuleren. Ze zouden migratie uit Noord-Afrika en het Midden-Oosten naar Europa stimuleren om middels 'rasvermenging' het blanke ras te vernietigen. Ze zouden verantwoordelijk zijn voor het feminisme en het communisme.

Volgens deze Twitteraar, bijvoorbeeld, zijn 'Jewish Globalist Communists' de geheime macht achter de Chinese Communistische Partij, een recente variant op de oude beschuldiging dat communisme deel is van het Joodse complot (Hanebrink 2018):

Is China preparing for war? Who is ruling the CCP?

Canada is yielding to China influence with Australia and France close behind....

Introducing the China's social credit score in Canada

World take over by the Jewish Globalist Communists....

Tijdens de coronapandemie werden covid-vaccinaties voorgesteld als een Joodse uitvinding om de wereldbevolking te decimeren. Een buitengewoon bizarre variant van deze aantijging werd verspreid door de voormalige FVD-Kamerkandidaat Ab Kuijer: hij deelde op 5 januari 2022 [op zijn Gettr-account een video](#) waarin beweerd wordt dat de vaccins grafeenoxide bevatten dat door middel van 5G-straling wordt geactiveerd om de gevaccineerden te doden. De video misbruikt beelden van Auschwitz en claimt dat in Israël gevaccineerden op deze wijze zijn vermoord.

Tot slot misbruiken Joden volgens deze groep accounts van hardcore antisemieten de Holocaust als middel voor morele chantage. Een deel noemt het slachtofferschap zelfs verzonnen: Joden zouden in de kampen vooral aan ziekten zijn bezweken, de gaskamers hebben nooit gewerkt, de aantallen doden zijn overdreven. Een voorbeeld:

Nee Wietse, geclaimd werd dat 6 miljoen joden zijn vermoord, dat is later ver naar beneden gesteld tot een paar (ong. 2) miljoen joden (nog niet aangepast in de boeken!) De grootste groepen in aantal die vermoord zijn door kogels of uithongering waren soldaten en burgers.

Ook krijgen de slachtoffers de schuld: niet Hitler is de Tweede Wereldoorlog begonnen, maar de Joden hebben de Duitsers de oorlog verklaard; de Holocaust is georkestreerd door zionisten om de stichting van Israël mogelijk te maken; de hoofddader, Adolf Hitler, was zelf Joods.⁵

Beeldtaal

Accounts uit deze groep van hardcore antisemieten twitteren foto's van Joden of vermeende Joden die als zodanig zijn geïdentificeerd met Davidssterren of Jodensterren en zetten namen van Joden of van verondersteld Joodse individuen of groepen tussen driedubbele aanhalingstekens ('[echotekens](#)').

⁵ De ongefundeerde bewering dat Hitler Joods bloed had, werd op 1 mei 2022 gebruikt door de Russische minister van Buitenlandse Zaken Lavrov. <https://www.france24.com/en/europe/20220502-outrage-in-israel-as-russia-s-lavrov-claims-hitler-had-jewish-roots>

Tot de beeldtaal van deze hardcore antisemieten behoort ook de karikatuur van de ‘happy merchant’, die al twee decennia circuleert als meme: een handenwrijvende man met baard, haakneus en keppeltje – en alle varianten daarop. In februari 2022 hing een inwoner van Haaksbergen om FVD-politicus Gideon van Meijeren te steunen [een spandoek met de karikatuur](#) aan het balkon van zijn eigen huis. Het doek werd door de politie [verwijderd](#).

Het voorbeeld hieronder is ontleend aan een Australisch account, waarvan Baudet kritiek op de coronamaatregelen retweette. Doelwit van deze antisemitische tweets is de premier van Queensland, Annastacia Palaszczuk.

Afbeelding 10: Expliciet antisemitisme in woord en beeld

Afbeelding 11: De wijdverbreide karikatuur van de ‘happy merchant’ wordt gebruikt om een Australische bewindsvrouw aan te vallen.

6.3 Diffuus antisemitisme

Voor het grootste deel van de onderzochte accounts is antisemitisme niet de kern van hun boodschap, maar maakt het deel uit van een bredere reeks complotten van wisselende aard en omvang. Het populairst is de complottheorie over de ‘Great Reset’, meestal in combinatie met die over de ‘Plandemie’: een door het World Economic Forum geleide radicale ingreep in maatschappij en economie, onder de dekmantel van een geplande pandemie. Deze complottheorie is in Nederland [met name gepromoot](#) door Thierry Baudet.

Afbeelding 12. Martin de Bes, in 2022 FVD-kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezingen in Apeldoorn, beschrijft de verborgen hiërarchie.

De Great Reset-theorie is niet inherent antisemitisch, al wordt ze vaak verbonden met individuele Joden die al een rol spelen in andere complottheorieën, zoals George Soros en Jacob de Rothschild (of meer in het algemeen ‘de Rothschilds’). Aan hen wordt macht toegeschreven over de Nederlandse politiek, de nieuwsmedia en [zelfs het weer](#). Ook Klaus Schwab, als directeur van het World Economic Forum een van de favoriete

zondebokken van Forum voor Democratie, is volgens veel FVD-aanhangers ‘een Rothschild’ (de stamboom die hierbij vaak wordt afgebeeld [is fake](#)).

Antisemitisme lijkt voor deze accounts geen doel op zich, maar evenmin geheel te verwaarlozen – want waarom anders zo triomfantelijk getwitterd over de ‘verborgen’ familieverwantschap van Klaus Schwab met de Rothschilds?

In tweets over George Soros richt de haat zich vaak op zijn vermeende oorlogsmisdaden. Soros ontkwam als jongen van 14 in Hongarije aan de massamoord [onder de hoede van een niet-Joodse ‘peetvader’](#), die hij vergezelde bij het confisqueren van Joods bezit. Een foto die een jonge Soros in SS-uniform zou tonen en die in Nederland onder meer [werd verspreid](#) door het Emmense PVV-gemeenteraadslid Tom Kuilder, is in werkelijkheid een portret van de Duitse [oorlogsmisdadiger Oskar Gröning](#). (Zie over Kuilders retweet van neonazistisch materiaal, verspreid door een antisemitisch account, [Berbers 2018](#).)

Afbeelding 13: Soros, een overlevende van de Holocaust, wordt er regelmatig ten onrechte van beschuldigd zelf in Auschwitz te hebben gewerkt voor de nazi's.

George Soros wordt er in deze groep accounts ook van beschuldigd de drijvende kracht te zijn achter 'omvolking' en 'rasvermenging'. Een voorbeeld:

Ik boycot omvolking en Soros zijn rassenoorlog. Daarom #TVopZwart

Het onderscheid met de groep accounts die hardcore antisemitisme verspreiden, is vloeiend: de beschuldiging dat 'de Rothschilds' al sinds Napoleon alle oorlogen financieren, is antisemitisch van origine en wordt geuit door hardcore antisemieten, maar kan voor anderen een onderdeel zijn van een groot complot waarin ook vele andere partijen een rol spelen en waarin de Joodse identiteit van de Rothschilds niet wordt benadrukt.

Antisemitisme is dus ook bij deze 'diffuse' groep aanwijsbaar aanwezig, maar bovendien zou je kunnen zeggen dat de *vorm* van klassieke antisemitische complottheorieën als blauwdruk heeft gediend voor complottheorieën waarin jodenhaat minder prominent en expliciet aanwezig is. Het gaat uiteindelijk om beweringen over een elite die achter de schermen aan de touwtjes trekt, en die zich schuldig maakt aan de gruweldaden die van oudsher aan Joden zijn toegeschreven, zoals bronnen vergiftigen en rituele kindermoord.

Soms zijn de parallellen met oudere antisemitische beschuldigingen onmiskenbaar, zoals in de mythologie van QAnon (De Smedt & Rupar 2020), waarin een 'cabal' van satanistische pedofielen uit de lichamen van ontvoerde kinderen de stof adenochoom wint, een soort levenselixier. De [overeenkomsten met het antisemitische 'bloedsprookje'](#) (*blood libel*) zijn frappant. De link is ook te vinden in tweets uit FVD-kringen: in afbeelding 14 verbindt iemand wiens account wordt geretweet door het Groningse Statenlid Osseweijer oudere afbeeldingen van rituele moord door Joden expliciet met beweringen over adenochoom.

Afbeelding 14: Historische representaties van het bloedsprookje, verbonden met de winning van 'adenochroom' in de QAnon-mythologie.

Het verhaal over adenochroom is ook verspreid door de voormalige FVD-Kamerkandidaat Ab Kuijer, die sinds 2020 op Twitter en Gettr [QAnon-complotten promoot](#).

Afbeelding 15: De voormalige FVD-Tweede-Kamerkandidaat Kuijer promoot een gemoderniseerde versie van het anti-Joodse bloedsprookje.

6.4 Holocaustvergelijkingen

Vergelijkingen tussen coronamaatregelen en de Jodenvervolging door de nazi's komen frequent voor in het materiaal. Deze vergelijkingen zijn niet per se antisemitisch, maar kunnen wel bijdragen aan een publiek discours waarin de Holocaust wordt gebagatelliseerd.

In december 2021 [veroordeelde de rechter](#) Thierry Baudet tot het verwijderen van enkele tweets waarin hij coronarestricties vergeleek met de Holocaust en de aanloop daartoe. Een van de tweets liet naast elkaar twee foto's zien van kinderen die door een hek kijken, de ene in een Pietenkostuum bij een Sinterklaasoptocht, de andere met een Jodenster in het getto van Łódź. Uit het vonnis:

Als gevolg van de wanverhouding tussen het lot van een ongevaccineerde burger in de huidige maatschappij – dat in de berichten van Baudet gelijk wordt gesteld aan het lot van een Jood in de maatschappij van de jaren '30-'40 – wordt het onrecht en leed dat door de Holocaust is veroorzaakt bij implicatie gebagatelliseerd. Dit geldt ook voor de vergelijking die de foto's oproepen. De foto van het kind met de Jodenster op de kleding, betreft een kind in de getto van Łódź, voorafgaand aan de deportatie naar vernietigingskampen. Wat de intentie van Baudet is, doet er dan niet toe.

Deze vergelijkingen vormen een aparte categorie, omdat ze ook werden aangetroffen bij accounts die geen andere antisemitische uitingen leken te verspreiden. Ze zijn daarnaast te vinden bij accounts die dat wel doen. Dat ook vaccin-activisten die zichzelf afficheren als 'nieuwe Joden' daarnaast expliciet antisemitische uitingen kunnen twitteren, is een paradox die onderwerp is van de volgende paragraaf.

Afbeelding 16: Bagatellisering van de Holocaust: het bericht vergelijkt het imaginaire getal van 6,2 miljoen sterfgevallen door COVID-vaccins met het dodental van de Holocaust.

7. Echte en slechte Joden

De aaneenschakeling van kwaadaardige stereotypen en valse beschuldigingen aan het adres van Joden in de voorgaande paragrafen zal bij menig lezer de vraag oproepen: zijn er echt zoveel mensen voor wie het uiten van Jodenhaat geen taboe is? Hier stuiten we op een paradox: veel van de onderzochte accounts wijzen verwijten over antisemitisme verontwaardigd van de hand en twitteren behalve antisemitische boodschappen ook berichten waarin ze hun afschuw uitspreken over de Holocaust, steun betuigen aan Israël, verzekeren dat ze niets tegen Joden hebben en zelfs zichzelf betitelen als 'nieuwe Joden'.

De minderheid van hardcore antisemieten doet dat allemaal niet ('Joden zijn ons niet goedgezind; Israël is géén bondgenoot'), maar veel accounts waarvan de uitingen zijn te karakteriseren als 'diffuus antisemitisme' combineren anti- en filosemitisme. Ze kunnen dit doen door een onderscheid te maken tussen 'echte' en 'slechte' Joden: de eersten mogen van hen aanspraak maken op slachtofferschap, de laatsten schilderen ze af als daders die zichzelf ten onrechte uitgeven voor Joden. Een alternatieve redenering met dezelfde uitkomst is dat de 'slechten' de 1 procent rijkste en machtigste Joden zijn, en de 'echte' het Joodse volk, dat geen deel heeft aan de samenzwering.

Als iemand in een Twitterconversatie waarin het covid-vaccinatiebeleid wordt vergeleken met de Holocaust zegt: 'Hitler was kinderspel', reageert een ander:

Dat was een test om te kijken hoe ver schapen kunnen gaan. En om onaantastbaarheid van joden te bewerkstelligen. Let op: ik bedoel hiermee de Zionisten en niet het normale joodse volk. Dit is hiervoor misbruikt en uitgemoord.

Nog een voorbeeld van dit onderscheid tussen echte en slechte Joden:

Het gaat niet om het gewone Joodse volk maar om de satanistische zionistische leiders achter de schermen die de hele wereld in hun macht hebben, de Khazaarse- en de crypto joden.

De slechte Joden worden vaak aangeduid als Khazaren, Asjkenazi (waarbij deze twitteraars eraan voorbij gaan dat de meeste slachtoffers van de Holocaust Asjkenazische Joden waren) en zionisten. Die laatste term lijkt een precieze groep aan te duiden (Joden en anderen die voor een eigen Joodse staat zijn), maar wordt in de praktijk vaak afgewisseld met 'Joden' of op zo'n manier gebruikt dat het woord alleen kan verwijzen naar Joden in het algemeen.

III. Kwantitatief onderzoek

Uit de ‘handmatige’, kwalitatieve analyse van retweets door FVD-politici bleek dat zij accounts retweeten die ook antisemitische boodschappen verspreiden, en van welke aard dit antisemitisme is. Hoewel hiervoor duizenden tweets werden bekeken, mist deze methode mogelijk categorieën van antisemitisme die te weinig frequent zijn om op te vallen, maar in een big data-analyse wel kunnen worden gedetecteerd. Maar vooral laat dit kwalitatieve deel de vragen onbeantwoord hoe vaak FVD-politici dergelijke accounts retweeten en hoe vaak politici van andere partijen dit doen. Die vragen waren het uitgangspunt voor de kwantitatieve analyse.

8. Methode: kwantitatief

8.1 Dataverzameling

Voor dit deel van het onderzoek zijn twee datasets samengesteld. De eerste dataset bestond uit 500K+ tweets gemaakt, geretweet en/of geliket door politici van de Nederlandse politieke partijen: BIJ1, D66, DENK, FVD, GL, PVV en SGP.⁶ Per partij zijn tweets verzameld van 40+ verschillende politici van deze partij; politici van de Eerste en Tweede Kamer plus willekeurig gekozen gemeenteraadsleden en kandidaat-gemeenteraadsleden.⁷ Aan de hand van deze dataset werd een tweede dataset samengesteld bestaande uit 18M+ tweets afkomstig van accounts die werden geretweet of geliket door accounts van de eerder genoemde politieke partijen. Deze tweede dataset is meegenomen in de analyse, omdat de onderzochte politieke partijen deze accounts helpen verspreiden door middel van retweets en likes. Twitter-handles werden onder andere verzameld met behulp van SerpApi.⁸ Tweets werden onder andere verzameld met behulp van de officiële Twitter API en de Python library Twint.⁹

8.2 Samenstellen antisemitisch lexicon

Antisemitische content werd binnen de datasets van dit onderzoek op twee manieren gedetecteerd: 1) aan de hand van een lexicon bestaande uit antisemitische frases, 2) aan de hand van accounts waarvan was vastgesteld dat ze antisemitische content verspreidden.

⁶ Vanwege tijdsbeperkingen konden niet alle Nederlandse politieke partijen worden meegenomen in dit onderzoek. Deze selectie is grotendeels representatief voor het huidige, Nederlandse politieke spectrum.

⁷ Aantal gevolgde accounts per partij: DENK (40), FvD (41), SGP (42), PVV (51), GL (64), D66 (64). Enkel voor de kleinste partij, BIJ1, vonden we minder dan 40 Twitter-handles (21).

⁸ <https://serpapi.com/>

⁹ <https://github.com/twintproject/twint>

Het lexicon werd onder andere samengesteld via een simpele *Bag of Words*-methode; veelvoorkomende antisemitische frases werden geëxtraheerd uit berichten over Joden of het Jodendom afkomstig van alternatieve online mediaplatforms. Op deze platforms zijn berichten over onderwerpen zoals 'joden' of 'jodendom' immers bijna altijd antisemitisch van aard. De toxiciteit en relevantie van de frases werd geannoteerd via Textgains in-huis annotatie-tool (afbeelding 17).

In eerste instantie bevatte het lexicon 2K+ frases. Dit bleek te breedvoerig, waardoor er te veel valse positieven werden gedetecteerd (content wordt ten onrechte gedetecteerd als antisemitisch; termen zoals 'holocaust' en 'Hitler' worden bijv. veelal gebruikt in een niet-antisemitische context, zoals neutrale verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog). Daarom werd het lexicon teruggebracht naar uitsluitend frases die vrijwel alleen gebruikt worden in een antisemitische context. Op basis van deze frases werden weer accounts uit de dataset gefilterd die antisemitische tweets verspreidden (uit de set van 18M accounts geretweet en geliket door politici). Deze *high precision* strategie brengt een relatief hoog aantal valse negatieven met zich mee (antisemitische content wordt ten onrechte niet gedetecteerd), maar geeft ook de zekerheid daadwerkelijk antisemitische content te detecteren (zo goed als geen valse positieven).

Daarnaast bleek het begrip 'antisemitisme' minder eenduidig dan aanvankelijk aangenomen. Om die reden is het lexicon opgedeeld in vijf categorieën. Naast 'hardcore antisemitisme' (zonder meer strafbaar) is onderscheid gemaakt tussen nog vier aan antisemitisme verwante categorieën die in een juridisch grijze zone lijken te vallen. De volgende indeling overlapt grotendeels met die van de kwalitatieve analyse, maar bevat daarnaast de twee aanvullende categorieën 'Anti-Israël-propaganda' en 'Alt-right'. In de kwalitatieve analyse bleven die buiten beeld doordat ze relatief zeldzaam zijn, en daardoor beter te detecteren met automatische analyse van big data (Alt-right), of doordat ze in het FVD-materiaal niet opvielen als een afzonderlijke categorie (Anti-Israël).

1. **Hardcore antisemitisme:** Onverbloemde vormen van Jodenhaat. Hier valt profaan en dreigend taalgebruik tegenover Joodse mensen onder en het karikaturiseren of wegzetten van de Joodse gemeenschap als een kwaadaardige of criminele macht. Ook ontkenning van de Holocaust valt onder deze categorie. Het lexicon bevat voor deze categorie 70 frases ('goy', 'goyim', het 'echotekens'-symbool van driedubbele aanhalingstekens, etc.). Er werden 55 accounts gedetecteerd die deze frases gebruikten. Deze accounts verspreidden herhaaldelijk hardcore antisemitische tweets.

2. **Diffuus antisemitisme:** Samenzweringstheorieën en aanverwante thematiek die wortelen in antisemitisme, maar niet direct de Joodse gemeenschap in zijn geheel aanvallen of bij naam noemen. Bijvoorbeeld samenzweringen gelinkt aan George Soros, de familie Rothschild of het ontvoeren en offeren van kinderen voor satanische rituelen (het 'bloedsprookje'). Samenzweringstheorieën waarbij deze antisemitische ondertoon niet aanwezig is, vallen niet onder deze categorie (bijv. 5G, chemtrails of covid-ontkenning). Het lexicon bevat voor deze categorie 49 frases ('new world order', 'satanische kindermoord', 'duivelse soros', etc.). Er werden 218 accounts gedetecteerd die deze frases gebruikten. De content die deze accounts verspreidden, bestaat met name uit complotten waarvan een groot deel een antisemitische ondertoon heeft.
3. **Anti-Israël propaganda:** Eenzijdige propaganda die structureel Israël wegzet als kwaadaardig. Uitgaande van de definitie van de IHRA valt deze categorie niet onder antisemitisme, tenzij Joodse mensen of de Joodse gemeenschap in het algemeen in verband wordt gebracht met oorlogsmisdaden van Israël of wordt verweten enkel loyaal te zijn aan Israël. Het lexicon bevat voor de categorie 40 frases ('duivelse Israël', 'Israël+tiran', 'Israël+moordenaars', etc.). Er werden 17 accounts gedetecteerd die deze frases gebruikten. Deze accounts verspreidden bijna uitsluitend anti-Israël propaganda.
4. **Holocaust-vergelijkingen:** Het vergelijken van de covid-maatregelen met de Holocaust, het nazi-regime of andere begrippen die verwijzen naar de Jodenvervolging tijdens WOII. Dit kan gezien worden als bagatellisering van de Holocaust en verdraaiing van historische feiten. Hoewel Thierry Baudet is veroordeeld voor dergelijke uitspraken, valt dit juridisch gezien niet onder antisemitisme. Het lexicon bevat voor deze categorie 31 frases ('Holocaust+plandemie', 'ongevaccineerden+nieuwe joden', etc.). Er werden 109 accounts gedetecteerd die deze frases gebruikten. Deze accounts tweetten meer dan eens een dergelijke vergelijking of vergoelijkten deze vergelijkingen. Deze tweets werden ondergebracht in een aparte categorie, omdat ze veel voorkomen, maar niet direct aansluiten bij een van de andere categorieën zoals Holocaust-ontkenning of antisemitische samenzweringen.
5. **Alt-right:** Tweets die jargon bevatten typerend voor alt-right en alternatieve online mediaplatforms die bekend staan om hun antisemitische content (en racisme en seksisme). Dit soort jargon is vaak niet antisemitisch op zich, maar dient als *dog-whistle*. Deze gebruikers zijn hoogstwaarschijnlijk ook actief op platforms waar antisemitisme de orde van de dag is. Het lexicon

bevat voor deze categorie 30 frases ('globohomo', 'black pill', 'coomer', etc.). Er werden 175 accounts gedetecteerd die deze frases gebruikten.

The screenshot shows a web application interface for text annotation. It features a table with columns for 'LINKS', '#', 'WORD', 'TRANSLATION', 'SCORE', and various sentiment/emotion categories represented by icons (HATE, SHIT, FUCK, FOOL, SCUM, SLUT, GOOK, HELL, HEIL, PLOT, KILL, IFFY, SLUR). The 'CONTEXT' column is also present. The table lists several tweets related to antisemitism, such as 'vieze joden~', 'vulle jood~', 'joden neer knallen', etc. Each row has a 'SCORE' column with four dots and checkboxes for each category. At the bottom, there are navigation buttons for 'FIRST' and 'LAST', and a 'TOTAL: 2739' indicator.

Afbeelding 17: Textgain's in-huis annotatie-tool.

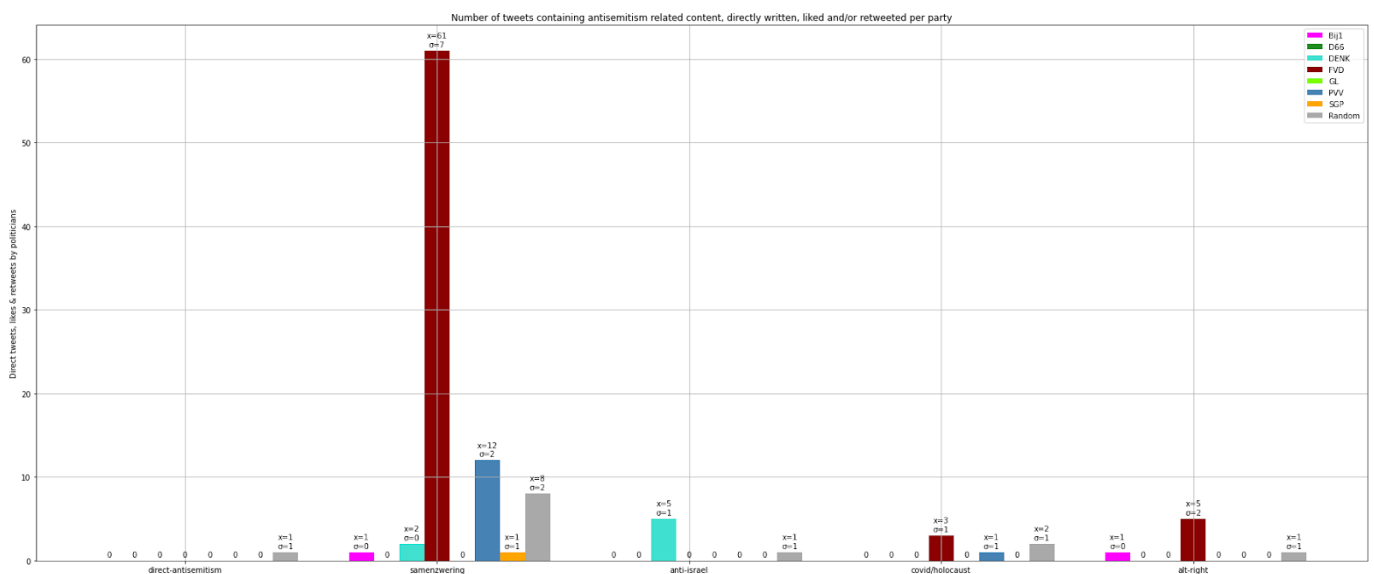
9. Kwantitatieve analyse

Op basis van de verzamelde tweets zijn twee soorten analyses uitgevoerd, een data-analyse die focust op de frequentie van de antisemitisme-categorieën en de verdeling over de partijen, en een netwerkanalyse die de verbindingen tussen de onderzochte accounts in kaart brengt.

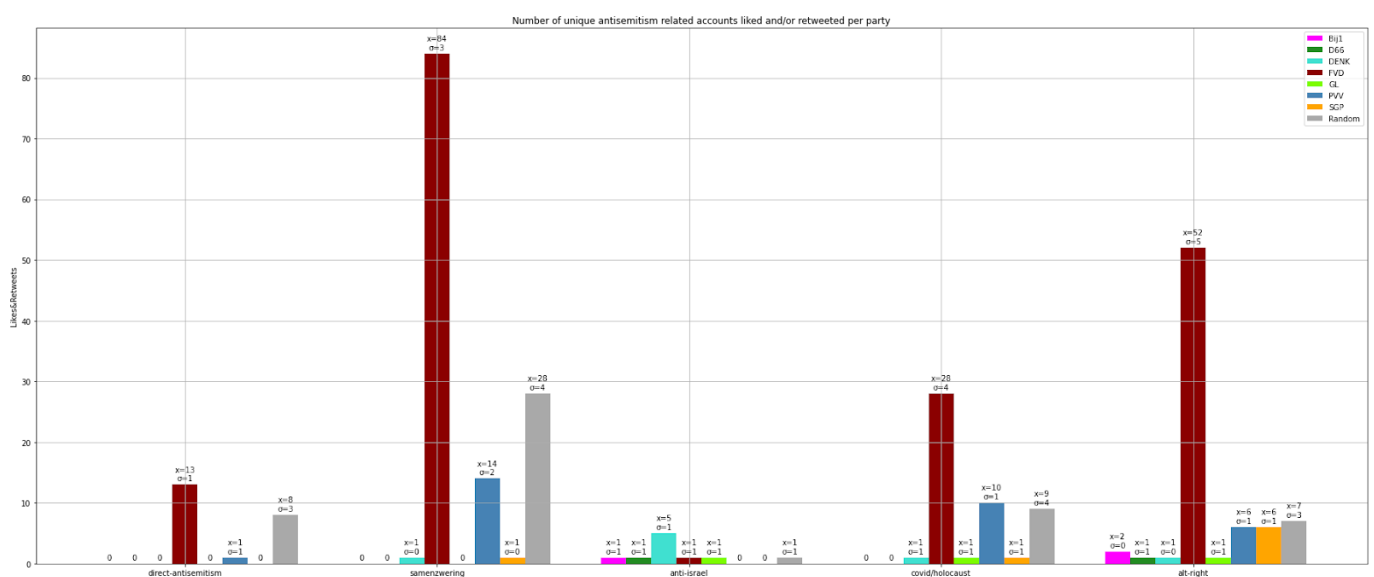
9.1 Data-analyse

Vanwege de grootte van de datasets en het grote verschil in hoeveelheid data per politieke partij (afhankelijk van de activiteit op Twitter), werden niet alle data bekeken. In plaats daarvan is een steekproef toegepast: geanalyseerd per partij zijn willekeurige subsets van 5K tweets die werden getweet, geretweet of geliket tussen begin december 2021 en eind februari 2022. Om zeker te zijn van de analyse zijn deze steekproeven vijf keer per partij uitgevoerd (*5-fold cross-validation*). In totaal werden in deze periode ongeveer 100K tweets, retweets en likes verzameld, direct gemaakt door de gevolgde politici. Om een baseline te creëren, is ook nog een set van 25M+ willekeurige tweets verzameld, gepost in dezelfde periode, waarop dezelfde steekproeven zijn uitgevoerd.

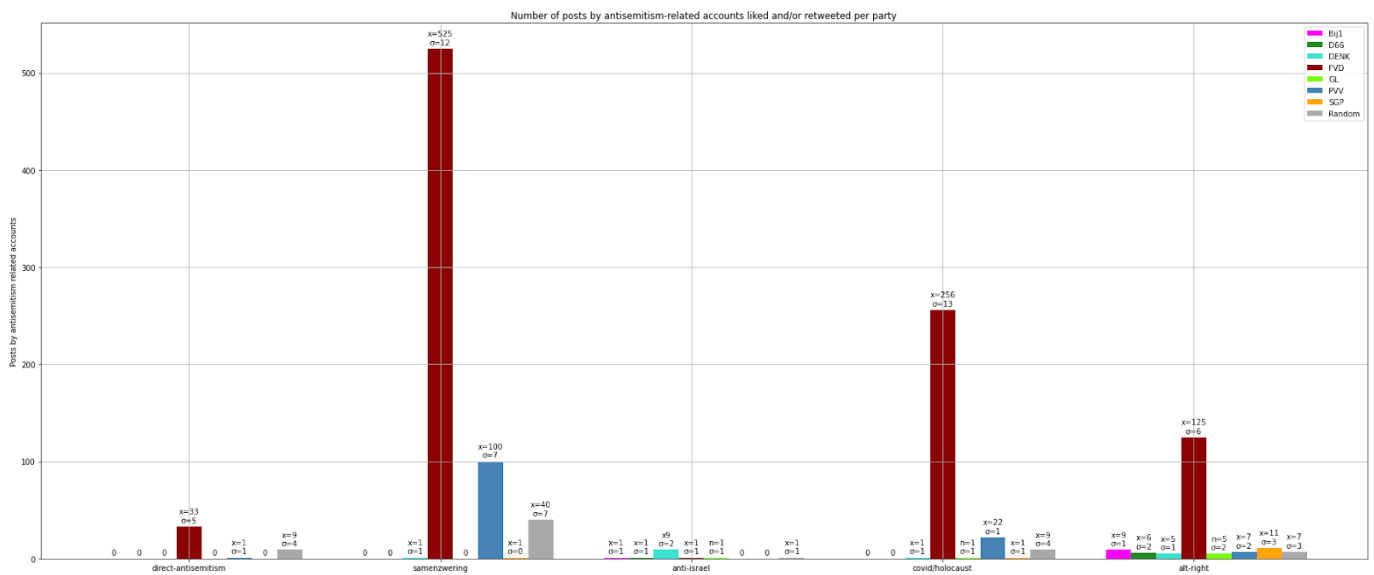
Om te meten in hoeverre de politieke partijen de viraliteit van antisemitische tweets stimuleren, werden drie criteria gehanteerd: 1) het aantal tweets, retweets en likes die frases bevatten uit het antisemitisme-lexicon en die direct gemaakt werden door politici (afbeelding 18); 2) het aantal antisemitische accounts dat werd geretweet of geliket door politici (afbeelding 19); en 3) het aantal tweets gemaakt door antisemitische accounts dat werd geretweet of geliket door politici (afbeelding 20). Deze drie punten zijn gemeten per antisemitisme-categorie, per partij en in een set van willekeurige tweets.

Afbeelding 18: Het aantal tweets, retweets en likes die frases bevatten uit het antisemitisme-lexicon per partij en per antisemitisme-categorie. x =steekproef gemiddelde, σ =standaarddeviatie

Afbeelding 19: Het aantal antisemitisme-gerelateerde accounts dat werd geretweet of geliket per partij, per antisemitisme categorie. x =steekproef gemiddelde, σ =standaarddeviatie.

Afbeelding 20: Het aantal tweets gemaakt door het aantal antisemitisme-gerelateerde accounts dat werd geretweet of geliket per partij, per antisemitisme categorie. x =steekproef gemiddelde, σ =standaarddeviatie.

In de laatste twee punten gaat het niet per definitie om antisemitische content, maar om het liken en retweeten van accounts die herhaaldelijk antisemitische content verspreiden. Het ondersteunen van dit soort accounts stimuleert immers ook de verspreiding van antisemitisme op Twitter. Daarom werd aansluitend ook nog onderzocht welke Twitter-accounts politici volgen en hoe actief politici zelf zijn op Twitter. Verder moet hier nog bijgevoegd worden dat werkelijke aantallen hoogstwaarschijnlijk ietwat hoger liggen dan zichtbaar is in de grafieken, aangezien de volledige activiteit van een account nooit volledig in kaart gebracht kan worden (i.v.m. verwijderde tweets, limieten van de Twitter API, etc.).

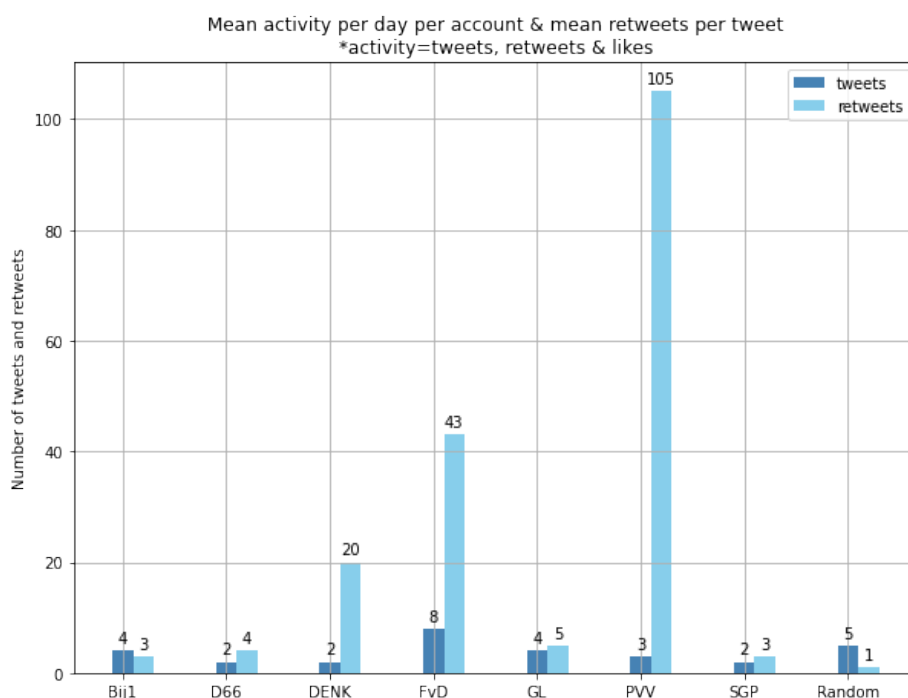
Voor alle drie criteria scoort de partij FvD (donkerrode balk) significant hoger dan de andere partijen, met uitzondering van de categorie 'anti-Israël' waarin de partij DENK (azuurkleurige balk) structureel het hoogst scoort. Na FvD blijken de PVV (blauwe balk) en opvallend genoeg de set van willekeurige tweets (grijze balk) het meeste antisemitisme te verspreiden. Directe tweets uit de categorie 'hardcore antisemitisme' vinden we enkel terug in de willekeurige set en niet bij politici (afbeelding 18).

Geen enkele Nederlandse politieke partij tweet dus zelfstandig 'hardcore antisemitisme'. FvD retweet en liket wel op structurele basis accounts uit de categorie 'hardcore antisemitisme'. Het gaat dan veelal om het retweeten en liken van niet expliciet antisemitische tweets van accounts die wel herhaaldelijk 'hardcore antisemitische' tweets verspreiden. Forum retweet en liket gemiddeld 33 'hardcore

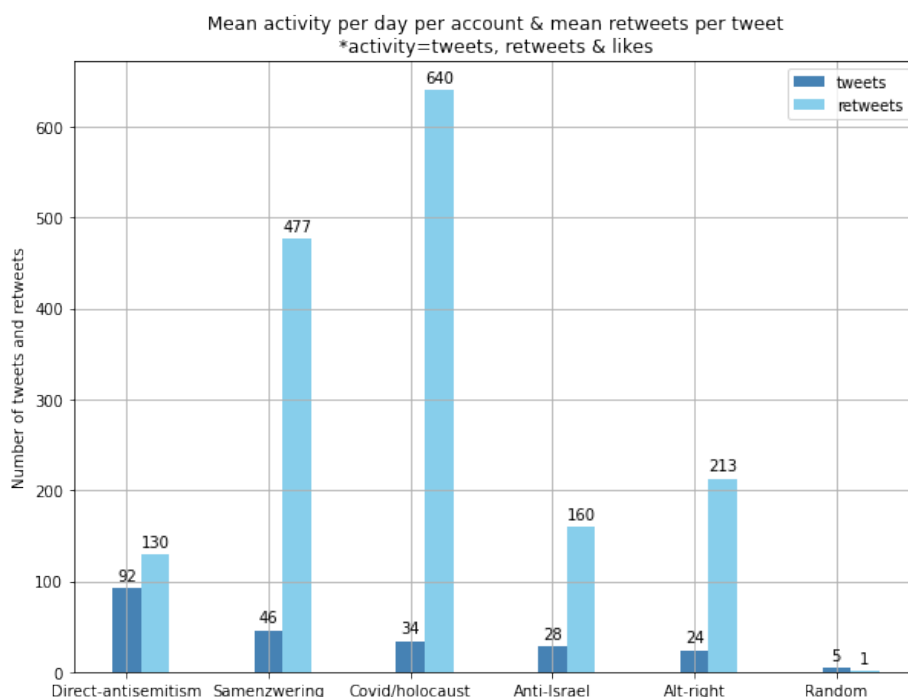
antisemitische' accounts per 5000 retweets en likes. Voor de willekeurige set ligt dit getal op 9, voor de PVV op 1 en voor alle andere partijen op 0. Bovendien volgen 17 uit 36 FVD-accounts een of meer 'hardcore antisemitische' accounts. In totaal volgen deze 17 accounts 71 keer een account dat op structurele basis antisemitische boodschappen verspreidt. Ter vergelijking; 'slechts' 1 PVV-account volgt 2 'hardcore antisemitische' accounts en voor de andere partijen is dit getal 0.

Daarnaast bestaat maar liefst meer dan 10 procent van al FvD's Twitter-activiteit uit het retweeten en liken van 'diffuus antisemitische' accounts (afbeelding 19). Voor de PVV ligt dit getal op 2 procent, voor de willekeurige set op iets minder dan 1 procent en voor alle andere partijen op 0. Verder blijken de partijen FvD en PVV de meest virale partijen (met 'viraal' bedoelen we de mate waarin content verspreid wordt) en 'diffuus antisemitisme' en 'Holocaust-vergelijkingen' zijn de meest virale categorieën (afbeelding 21 en 22).

De hoge viraliteit van FvD-accounts boost als het ware ook de viraliteit van de accounts die zij retweeten of liken. Bijvoorbeeld, tussen begin december 2021 en eind februari 2022 retweetten en liketen FvD-accounts ongeveer 145 tweets van 'hardcore antisemitische' accounts. Per tweet volgden gemiddeld 43 retweets door volgers van FvD-accounts. In deze periode werden tweets van 'hardcore antisemitische' accounts dus meer dan 6000 keer verspreid met behulp van de FVD-accounts. Als we naar de categorie 'diffuus antisemitisme' kijken, komt dit getal op meer dan 95.000. Opvallend is bovendien dat het gemiddelde aantal retweets van de 'hardcore antisemitische' accounts stijgt van 130 naar 174 wanneer een FVD-account tot de retweeters behoort.

Afbeelding 21: Viraliteit per partij

Afbeelding 22: Viraliteit per categorie

9.2 Netwerkanalyse

In de netwerkanalyse verschijnen Twitter-accounts als *nodes* (punten in het netwerk), en retweets en likes als *edges* (lijnen). Accounts van politici werden zo gelinkt aan accounts die ze liketen en/of retweetten in een netwerk. In dit netwerk zijn de vijf antisemitisme-categorieën onderscheiden door middel van kleur: ‘hardcore antisemitische’ accounts zijn rood, ‘diffuus antisemitische’ accounts roze, ‘anti-Israël’ accounts groen, accounts die Holocaust-vergelijkingen verspreiden geel, en ‘alt-right’ accounts cyaan. Met behulp van layout-algoritmes (*Fruchterman Reingold*¹⁰ en *ForceAtlas 2*¹¹) creëerden we clusters in dit netwerk van accounts die significant meer interactie met elkaar hebben.¹²

De meeste gekleurde nodes groeperen zich in de FVD-cluster en de dominante kleur is roze. Dit geeft opnieuw aan dat FVD-politici de viraliteit (retweets en likes) van antisemitisme op Twitter significant meer ondersteunt dan de andere onderzochte partijen en dat met name ‘diffuus antisemitische’ accounts gepromoot worden. We zien ook dat de partijen FVD en PVV dichter bij elkaar liggen dan de andere partijen. Dit wijst erop dat deze twee partijen veel gemeenschappelijke accounts liken en

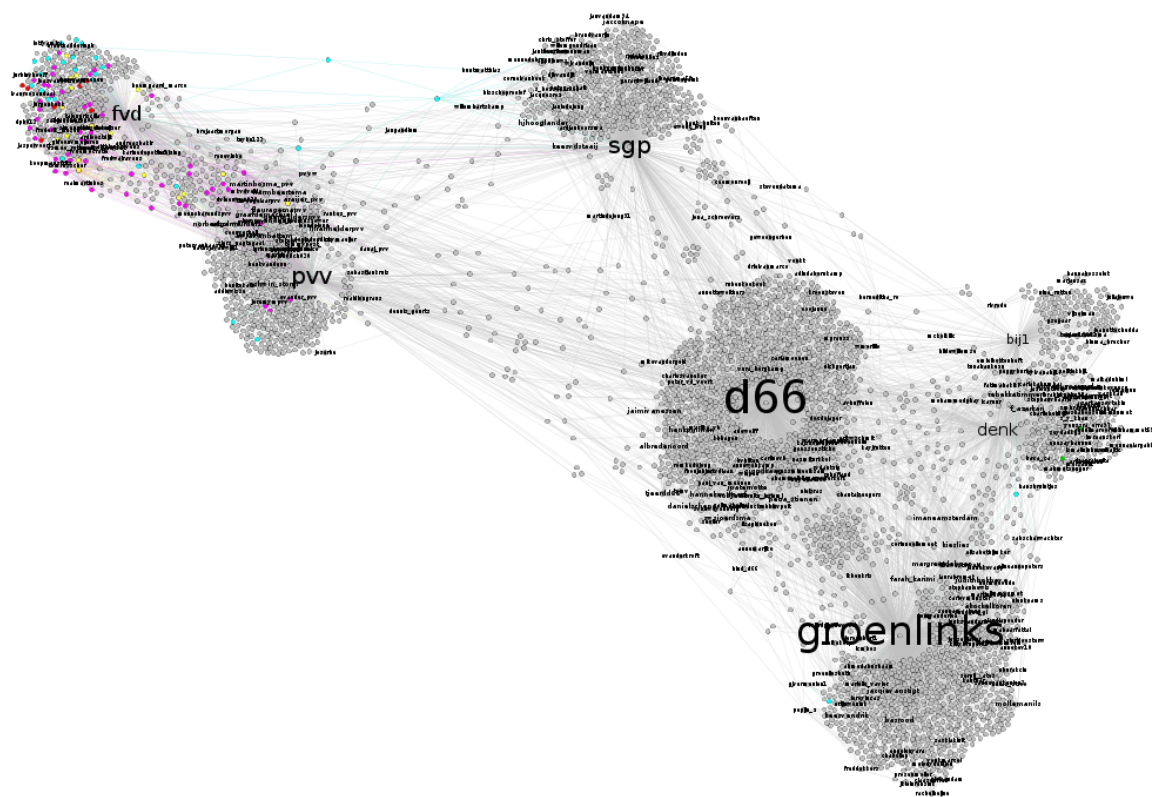
¹⁰ <https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/reingold-layout>

¹¹ <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0098679>

¹² Voor deze netwerkanalyse gebruikten we Gephi: <https://gephi.org/>

retweeten. Enkele ‘anti-Israël’-nodes vinden we in de DENK-cluster en enkele ‘alt-right’-nodes zijn opvallend genoeg aanwezig in de SGP-cluster. ‘Hardcore antisemitische’ nodes vinden we echter uitsluitend in de FVD-cluster. Accounts van niet-politici zijn geanonimiseerd in dit netwerk.

Klik op afbeelding 23 om de interactieve versie van het netwerk te bekijken. Een netwerkanalyse van het gehele Nederlandstalige politieke spectrum kan hier gevonden worden: <https://www.textgain.com/portfolio/likes-onder-de-loep/>

Afbeelding 23: Twitter network; https://textgain.github.io/antisemitism_network/network/

IV. Conclusie en discussie

Dit onderzoek begon met de vragen of Forum-politici inderdaad vaker antisemitische accounts retweeten dan politici van andere partijen, en wat de aard is van het antisemitisme in de Twitter-omgeving van FVD-politici. Dit afsluitende deel presenteert de belangrijkste conclusies en beperkingen van het onderzoek.

10. Conclusie

FVD-politici retweeten en liken significant vaker tweets van antisemitische accounts of tweets met een antisemitische ondertoon dan politici van andere partijen. Uit de kwalitatieve analyse blijkt dat de twee belangrijkste categorieën in de antisemitische tweets van deze accounts 'hardcore' en 'diffuus' antisemitisme zijn. De eerste soort richt zich expliciet tegen Joden en maakt deel uit van de kernboodschap van de accounts. De tweede kenmerkt zich door antisemitische stereotypen en verhaalmotieven, maar is verweven met andere complottheorieën zoals QAnon en de Great Reset.

Uit de kwantitatieve analyse blijkt dat geen enkele Nederlandse politieke partij zelfstandig 'hardcore antisemitisme' tweet. Wel retweeten en liken politici van Forum voor Democratie bijna vijf maal vaker tweets van 'hardcore antisemitische' accounts dan willekeurige Twitter-gebruikers (hierbij gaat het met name om niet expliciet antisemitische tweets van accounts die wel structureel 'hardcore antisemitische' tweets verspreiden). Andere Nederlandse politieke partijen retweeten of liken zo goed als nooit tweets van 'hardcore antisemitische' accounts. Forum retweet en liket gemiddeld 33 'hardcore antisemitische' tweets per 5000 tweets, retweets en likes. Voor de willekeurige set ligt dit getal op 9, voor de PVV op 1 en voor alle andere partijen op 0. Bovendien volgen 17 uit 36 FvD-accounts 1 of meer 'hardcore antisemitische' accounts. Voor bijvoorbeeld de PVV ligt dit getal 'slechts' op 1 en voor andere partijen op 0.

Daarnaast bestaat maar liefst meer dan 10 procent van de gehele Twitter-activiteit van de onderzochte FVD-politici uit het liken en retweeten van 'diffuus antisemitische' accounts. Voor de PVV ligt dit getal op 2 procent, voor de willekeurige set op iets minder dan 1 procent en voor alle andere partijen op 0. Ook verspreidt FVD de meeste Holocaust-vergelijkingen en tweets die alt-right jargon bevatten (jargon gelinkt aan antisemitische fringe media). Alleen voor de categorie 'anti-Israël' vinden we de hoogste activiteit terug bij de partij DENK. DENK liket en retweet gemiddeld 9 'anti-Israël'-tweets per 5000 likes en retweets. Voor Bij1, D66, FVD, GL en de willekeurige set ligt dit getal op 1. Voor PVV en SGP op 0.

11. Discussie

Tot slot staan we stil bij enkele beperkingen van de gebruikte methode en implicaties van de resultaten, vergelijken we de bevindingen met een studie van online antisemitisme door de Utrecht Data School die tegelijk met de onze verschijnt en beschouwen we de verantwoordelijkheid van Twitter voor het weren van antisemitische berichten.

11.1 Beperkingen en implicaties

Ten eerste kan tegen dit onderzoek ingebracht worden dat het om zeer kleine getallen gaat; 33 retweets van ‘hardcore antisemitische’ accounts per 5000 tweets lijkt een verwaarloosbaar aantal. Dit verandert wanneer we het bekijken vanuit het perspectief van viraliteit. Met viraliteit bedoelen we de mate van zichtbaarheid en verspreiding van tweets en accounts en in hoeverre andere accounts (in dit geval FvD-accounts) hier invloed op uitoefenen.

De FvD-accounts die we onder de loep namen, retweetten en liketen ongeveer 145 tweets van ‘hardcore antisemitische’ accounts tussen begin december 2021 en eind februari 2022. Per tweet volgden gemiddeld 43 retweets door volgers van FvD-accounts. In deze periode werden tweets van ‘hardcore antisemitische’ accounts dus meer dan 6000 keer verspreid met behulp van de FvD-accounts. Als we naar de categorie ‘diffuus antisemitisme’ kijken, komt dit getal op meer dan 95.000. Opvallend is bovendien dat het gemiddelde aantal retweets van de ‘hardcore antisemitische’ accounts stijgt van 130 naar 174 wanneer een FvD-account tot de retweeters behoort. FvD-accounts lijken te werken als een booster voor antisemitische accounts. We kunnen daarom stellen dat FvD-accounts bijdragen aan de viraliteit (toename in zichtbaarheid en verspreiding) van antisemitische *accounts*, ook al is de aard van de *tweets* die Forum-politici liken en retweeten doorgaans niet antisemitisch.

Ten tweede geeft deze analyse niet alleen aan dat FvD de verspreiding van antisemitische content stimuleert, maar ook dat Twitter in het algemeen nog steeds toelaat dat antisemitische accounts waarneembaar (hyper)actief zijn en gepromoot kunnen worden op het platform. Het hoogste aantal unieke ‘hardcore antisemitische’ accounts werden na de FvD-dataset dan ook aangetroffen in de dataset van willekeurige tweets. De meeste andere politieke partijen lijken wel in staat deze accounts te ontwijken.

Ten derde moet gesteld worden dat zeker niet alle politici en volgers van FvD antisemitische content verspreiden en dat de aard van hun tweets vaak alleen een algemeen ongenoegen over het huidige regeerbeleid uitdrukt.

Ten vierde moeten ook de beperkingen van een big data analyse niet uit het oog worden verloren. De gebruikte automatiserende technieken zullen altijd een zekere hoeveelheid valse positieven en/of negatieven met zich meebrengen. Ook zal een deel van de tweets ontbreken in de dataset, omdat ze werden verwijderd of aangepast voor aanvang van de dataverzameling of omdat de limieten van de Twitter API het verzamelen van deze data niet toelieten. Daarnaast is in de big data analyse enkel naar textuele data gekeken. Afbeeldingen en videos - die wel, zij het op kleinere schaal, in de kwalitatieve analyse zijn onderzocht - bleven dus onder de radar. Door dit gegeven en de *high precision* aanpak (gering lexicon) is de kans op valse negatieven (antisemitische content wordt ten onrechte niet gedetecteerd) veel groter dan de kans op valse positieven (content wordt ten onrechte gedetecteerd als antisemitisch).

Een beperking die tot slot vermelding verdient, is dat dit onderzoek uitging van accounts van Nederlandstalige politici, die doorgaans in het Nederlands twitteren, en soms in het Engels. In beide fasen van het onderzoek zijn ook tweets in andere talen onderzocht, maar het uitgangspunt bleef, ook voor de willekeurige steekproef, het Nederlands. Nederlandse twitteraars die (ook) in andere talen twitteren, bleven daardoor buiten beeld.

De werkelijke omvang van antisemitische content die door Nederlanders verspreid wordt op Twitter is om al deze redenen waarschijnlijk groter dan dit onderzoek kan aantonen.

11.2 Onderzoek Utrecht Data School: *Online antisemitisme in 2020*

De Utrecht Data School (UDS), die in 2019 antisemitisme online onderzocht ([Van Gool & Van de Ven 2020](#)), deed in opdracht van het Centraal Joods Overleg (CJO) een vervolgonderzoek naar de situatie in 2020. Voor de uitwerking van de opdracht is het CIDI verantwoordelijk. De bevindingen van deze veelomvattende studie, die we lezen na afronding van ons eigen onderzoek, stroken met de onze waar beide onderzoeken elkaar overlappen.

De UDS analyseerde 200.395 uitingen van antisemitisme uit 2020, verdeeld over zes bronnen: de vijf socialemediaplatforms Twitter, Telegram, Reddit, Facebook en Youtube, en een selectie van nieuwssites, blogs en forums. De Twitter-analyse wijst uit dat het antisemitisme het sterkst is 'in de hoek van rechts-conservatieve accounts en complotdenkers. Binnen deze groep worden in absolute aantallen meer dan zeven keer zoveel antisemitische berichten geplaatst dan door de groep met de op één na meeste antisemitische uitingen.' (p. 5) Antisemitische uitingen kwamen ook voor in het cluster links-progressief/mainstream, maar in veel mindere mate.

Ook bevestigt het UDS-onderzoek de uitzonderingspositie van FVD onder Nederlandse politieke partijen. Op YouTube werd het hoogste aantal antisemitische comments aangetroffen onder YouTube-video's van Forum voor Democratie. Met name een FVD-video over Soros bleek een trigger voor antisemitische reacties (p. 49-50). Ook de (onofficiële) subreddit voor FVD bleek een magneet voor antisemitische reacties, al waren er in absolute aantallen meer antisemitische reacties te vinden in twee andere subreddits (p. 51-52).

Doordat de UDS het net verder uitwierp dan dit onderzoek met zijn focus op Twitter, wordt zichtbaar dat antisemitisme online veelvormig is en verschilt per platform. Op Twitter is het in dit onderzoek op de eerste plaats een complottheorie, maar op Telegram en Reddit is het - zo blijkt uit het UDS-onderzoek - vooral een algemene afkeer van Joden. 'Jood' en 'Joods' worden hier ook frequent gebruikt als scheldwoord, iets wat in het Twitter-materiaal voor dit onderzoek niet werd aangetroffen (p. 56).

Het materiaal van de UDS bestond uit iets meer dan 200.000 antisemitische berichten, die werden gedetecteerd in een aanvankelijke dataset van 1.874.877 berichten over Joden, Israël en antisemitisme. Het antisemitisme-gehalte van Telegram bleek het hoogst: meer dan een derde van de berichten, 36,6 procent, bleek antisemitisch. Daarna volgen YouTube (24,5%) en Twitter (12,6%). In absolute aantallen gaat het op Twitter om 187.668 van de 1.486.948 berichten (p. 54-55). Twitter-gebruikers lopen dus minder kans om in berichten over Joden te stuiten op antisemitisme dan gebruikers van Telegram en YouTube, maar de aantallen antisemitische berichten zijn nog steeds aanzienlijk.

11.3 Toenemende druk op Twitter

Dat Twitter te weinig optreedt tegen antisemitische accounts en tekortschiet bij het handhaven van de eigen regels tegen 'hateful conduct' is [al vaker vastgesteld](#). Dit klemmt te meer omdat uit dit onderzoek eveneens blijkt dat het goed mogelijk is om geautomatiseerd, maar met hulp van menselijke moderators, antisemitische content te detecteren.

Op Europees niveau neemt de druk op Twitter en andere socialemediabedrijven om steviger op te treden tegen desinformatie en *hate speech* toe. In april van dit jaar bereikten de lidstaten en het EU-Parlement een [akkkoord over de Digital Services Act](#), die de platforms onder meer [strengere contentmoderatie en grotere transparantie](#) oplegt.

Al eerder stelde de Europese Commissie een Gedragscode op om online *hate speech* tegen te gaan. Deze is [ondertekend door](#) Facebook, Twitter, Microsoft,

YouTube, Instagram, Snapchat, TikTok en andere bedrijven, die zich onder meer verplichten om periodiek verslag uit te brengen over hun inspanningen op dit gebied. In december 2021 stelde de Europese Commissie bovendien voor om 'haatzaaiende uitlatingen' en 'haatmisdrijven' (*hate speech* en *hate crime*) [strafbaar te stellen op Europees niveau](#).

Bibliografie

ADL (z.j.). Echo. General hate symbols. <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/echo>

ADL (z.j.). 109/110. Numeric hate symbols. <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/109110>

ADL (z.j.). The Happy Merchant. General hate symbols. <https://www.adl.org/education/references/hate-symbols/the-happy-merchant>

ADL (2022). Antisemitic Conspiracy Theories Abound Around Russian Assault on Ukraine. *ADL Blog*, 9 maart. <https://www.adl.org/blog/antisemitic-conspiracy-theories-abound-around-russian-assault-on-ukraine>

Ahmed, R. & Pisiu, D. (2021). Uniting the far right: how the far-right extremist, New Right, and populist frames overlap on Twitter – a German case study. *European Societies* 23:2, 232-254, DOI: 10.1080/14616696.2020.1818112.

Berbers, T. (29 aug. 2018). Fractie leider PVV Emmen verspreidt materiaal van neonazistische site Stormfront. *WNL*. <https://wnl.tv/2018/08/29/fractie-leider-pvv-emmen-verspreidt-materiaal-van-neonazistische-site-stormfront/>

Bodde, A. (2021). Forum voor Democratie geeft antisemitistische en extreemrechtse types een steeds groter podium. Niet alleen via Kamerleden, ook via Statenleden uit Groningen en Drenthe. *Dagblad van het Noorden*, 27 nov. <https://dvh.nl/drenthe/Forum-voor-Democratie-geeft-antisemitistische-en-extreemrechtse-types-een-groter-podium.-Niet-alleen-via-Kamerleden-ook-via-Statenleden-uit-Groningen-en-Drenthe-27247016.html?abtest=B>

Boer, M. (2022). Alleen in fantasieverhalen zit grafeenoxide in covidvaccins. *Nieuwscheckers*, 18 feb. <https://nieuwscheckers.nl/alleen-in-fantasieverhalen-zit-grafeenoxide-in-covidvaccins/>

Boersema, W. & Abels, R. (2019). Complotten? Kiezers van FvD, PVV en 50Plus zweren erbij. *Trouw*, 5 okt. <https://www.trouw.nl/binnenland/complotten-kiezers-van-fvd-pvv-en-50plus-zweren-erbij~b2138a0d/>

Botje, H.E. & Cohen, M. (2020). Nazifoto's geen bezwaar bij de jongeren van Forum voor Democratie. *Het Parool*, 21 nov. <https://www.parool.nl/nederland/nazifoto-s-geen-bezwaar-bij-de-jongeren-van-forum-voor-democratie~b634560c/>

Burger, P. (2020). Dodelijke desinformatie: Pavel Krushevan en de Protocollen van Zion. <http://www.gestolengrootmoeder.nl/wordpress/dodelijke-desinformatie-pavel-krushevan-en-de-protocollen-van-zion/>

Burger, P. (2021). FvD-kandidaat: Rutte lid van 'pedonetwerk' en Soros lanceerde coronavirus. *Nieuwscheckers*, 3 maart. <https://nieuwscheckers.nl/fvd-kandidaat-rutte-lid-van-pedonetwerk-en-soros-lanceerde-coronavirus/>

Comerford, M. & Gerster, L. (2021). *The rise of antisemitism online during the pandemic : a study of French and German content*. European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/671381>

D. Smedt, T. & Rupar, V. (2020). *The QAnon superconspiracy - Analysis of tweets during the 2020 US presidential election*. Textgain Technical Reports. https://www.researchgate.net/publication/348281072_The_QAnon_superconspiracy_-_Analysis_of_tweets_during_the_2020_US_presidential_election/link/60cc7d5092851ca3acabe5ec/download

De Smedt, T. (2021). Online anti-Semitism across platforms. Textgain Technical Reports. <https://arxiv.org/pdf/2112.07783.pdf>

Van Dijk, T.F. (2020). FVD-jongeren 'fascistisch' en 'antisemitisch' in appgroepen. *HP/De Tijd*, 20 apr. <https://www.hpdetijd.nl/2020-04-28/forum-voor-democratie-jongeren-fascistisch-en-antisemitisch-in-app-groep/>

DPA Factchecking (2021). Klaus Schwab stamt niet af van familie Rothschild. <https://dpa-factchecking.com/netherlands/210726-99-536114/>

Eilam, S., Kantor, A., Eshed, T. & Cohen, T.-O. (2021). *Contemporary Antisemitism in the Political Discourse of Five Western European Countries: Germany, France, Britain, Spain, Ireland*. Jewish Agency for Israel. Memorandum 214. https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2021/06/Memo214_11.pdf

Fichera, A. (2018). Viral Meme Misidentifies Nazi Guard as Soros. *Factcheck.org*, 31 okt. <https://www.factcheck.org/2018/10/viral-meme-misidentifies-nazi-guard-as-soros/>

Friedberg, B. (2020). The Dark Virality of a Hollywood Blood-Harvesting Conspiracy. *Wired*, 31 juli. <https://www.wired.com/story/opinion-the-dark-virality-of-a-hollywood-blood-harvesting-conspiracy/>

Hanebrink, P. (2018). *A Specter Haunting Europe: The Myth of Judeo-Bolshevism*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Haverkate, H. (2022). Politie haalt omstreden spandoeken in Haaksbergen weg. *Tubantia*, 11 feb. <https://www.tubantia.nl/haaksbergen/politie-haalt-omstreden-spandoeken-in-haaksbergen-weg~aae6c1188/>

Gerster, L. (2022). An Antisemitic Conspiracy Theory is Being Shared on Telegram to Justify Russia's Invasion of Ukraine. ISD Global, 5 mei. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/an-antisemitic-conspiracy-theory-is-being-shared-on-telegram-to-justify-russias-invasion-of-ukraine/

Van Gool, R., & Van de Ven, C. (2020). Via sociale media: elke 83 seconden. *De Groene Amsterdammer*, 27 mei. <https://www.groene.nl/artikel/via-sociale-media-elke-83-seconden>

IHRA (z.j.). De werkdefinitie van antisemitisme van de IHRA. Non-legally binding working definition of antisemitism. <https://www.holocaustremembrance.com/nl/resources/working-definitions-charters/de-werkdefinitie-van-antisemitisme-van-de-ihra>

Jacomy, M., Venturini, T., Heymann, S., & Bastian, M. (2014) ForceAtlas2, a Continuous Graph Layout Algorithm for Handy Network Visualization Designed for the Gephi Software. *PLoS ONE* 9(6): e98679. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0098679>

Lange, D. (2020). Antisemitic Video of "Rabbi" Speaking About Putting Human Parts into McDonalds Beef is Fake. *Israellycool*, 28 juni. <https://www.israellycool.com/2020/06/28/report-antisemitic-video-of-rabbi-speaking-about-putting-human-parts-into-mcdonalds-beef/>

Mulhall, J. (ed.) 2021. *Antisemitism in the digital age. Online antisemitic hate, Holocaust denial, conspiracy ideologies and terrorism in Europe*. Amadeu Antonio Foundation, Expo Foundation and HOPE not hate. <https://www.amadeu-antonio-stiftung.de/wp-content/uploads/2021/10/antisemitism-in-the-digital-age.pdf>

O'Connor (2021). The Spread of the "Great Reset" Conspiracy in the Netherlands. Institute for Strategic Dialogue, 23 feb. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/the-spread-of-the-great-reset-conspiracy-in-the-netherlands/

O'Connor, Ciarán (2021). *The Conspiracy Consortium: Examining Discussions of COVID-19 Among Right-Wing Extremist Telegram Channels*. Institute for Strategic Dialogue, 17 dec. <https://www.isdglobal.org/isd-publications/the-conspiracy-consortium-examining-discussions-of-covid-19-among-right-wing-extremist-telegram-channel/>

Rechtbank Amsterdam (2021). Proces-verbaal van mondelinge uitspraak in kort geding van 15 december 2021. <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBAMS:2021:7392>

Scheffers, A. (2022). Eric hangt zijn balkon vol met 'schandalige' spandoeken, maar verwijderen hoeft niet: 'Het is allemaal angstporno door één corrupte bende'. *Tubantia*, 8 feb. <https://www.tubantia.nl/haaksbergen/eric-hangt-zijn-balkon-vol-met-schandalige-spandoeken-maar-verwijderen-hoeft-niet-het-is-allemaal-angstporno-door-een-corrupte-bende~a5e2898f/>

Tamkin, E. (2020). Five myths about George Soros. *Washington Post*, 6 aug. https://www.washingtonpost.com/outlook/five-myths/five-myths-about-george-soros/2020/08/06/ad195582-d1e9-11ea-8d32-1ebf4e9d8e0d_story.html

Veerbeek, J., Bakker, J., Mohamed, S., Reksoprodjo, M., Stienen, T. & Schäfer, M.T. (2021). *Online antisemitisme in 2020*. Utrecht Data School, Universiteit Utrecht.